

БІБЛІЙНЫЯ ўПЛЫВЫ НА ПРАВА ВКЛ У XVI СТАГОДДЗІ

ЮРАСЬ БАЧЫШЧА

Анатацыя: Аўтар звяртае ўвагу на важную ролю Бібліі ў фармаванні права Вялікага Княства Літоўскага. Заўважаецца тэндэнцыя збліжэння заканадаўства ВКЛ з біблейным законам на працягу XVI стагоддзя. Адзначаецца моцны ўплыў Рэфармацыі на пашырэнне біблейных каштоўнасцяў у тагачасным грамадстве ВКЛ. Уплывы Бібліі спрыялі ўсталяванню вяршэнства права, павелічэнню каштоўнасці свабоды і жыцця чалавека, надавалі маральнае вымярэнне закону.

Ключавыя словы: Статуты, Біблія, права, ВКЛ, XVI стагоддзе.

INFLUENCE OF THE BIBLE ON THE LAW OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN THE 16TH CENTURY

Abstract: The author draws attention to the role of the Bible in shaping the law of the Grand Duchy of Lithuania. He notes the tendency of GDL legislation approximation with the biblical law during the 16th century, and the strong influence of the Reformation on the spread of biblical values within the GDL society. The impact of the Bible helped to establish the rule of law, increased the values of human life and freedom, and gave a moral dimension to the law.

Keywords: Statutes, Bible, Law, GDL, 16th Century.

Даследчыкі розных краін адзначаюць выключныя ўплывы Бібліі на іх грамадска-палітычныя і прававыя традыцыі. *“Біблія традыцыйна прызнаецца найважнейшай з кніг, на каторых заснавана як вяршэнства закону, так і станаўленне дэмакратычных інстытутаў на Захадзе,”* – піша Аўгуста Цымерман (2006). У айчыннай навуцы, у многім сфармаванай на атэістычным грунце, Пісанню адводзяць больш сціплае месца.

Сярод крыніцаў права ВКЛ звычайна ні слова не кажуць пра Біблію. Хаця большасць зменаў у законах у XVI стагоддзі цалкам адпавядалі парадкам набліжэння заканадаўства ВКЛ да біблійнага закону.

Біблійныя ўплывы на прававую культуру ВКЛ адбываліся рознабакова – праз агульную атмасферу таго часу, напоўненую адраджэнскімі і рэфармацыйнымі ідэямі, якія надавалі асаблівую ўвагу Бібліі; праз асобных людзей, якія ў той час ствараюць трактаты аб палітычна-прававым уладкаванні, абапіраючыся на біблійнае вучэнне, ці непасрэдна ўдзельнічаюць у статutowых камісіях; і, нарэшце, праз само пашырэнне біблейных тэкстаў, іх больш шырокае ўжыванне. Важную ролю тут адыгрывала больш свабодная, не абмежаваная каталіцкай ці праваслаўнай царкоўнай традыцыяй, інтэрпрэтацыя Бібліі.

XVI стагоддзе – гэта час пашырэння ў ВКЛ ідэяў Адраджэння і Рэфармацыі. Рэфармацыя, надаючы Бібліі асаблівы аўтарытэт, узвышала яе як Слова Божае над усімі іншымі творамі. На падставе біблійнага паслання імкнуліся прасачыць усе сферы жыцця, упарадкаваць іх і суаднесці з Пісаннем. Рэфармацыя падкрэслівала патрэбу ў штодзённым чытанні Бібліі для кожнага чалавека і спрыяла перакладу яе на родныя мовы.

Фундаментальнай ідэяй эпохі была ідэя свабоды. Рэфармацыя надавала рэнесанснай свабодзе біблейны падмурак і парадак, абапіраючы яе не на свавольства чалавека, а на выкананне боскага маральнага закону. Захвочваўся зварот чалавека да пошуку Божай праўды і справядлівасці. Ствараліся больш прагрэсіўныя погляды на ўзаемаадносіны дзяржавы, царквы і грамадства. У стаўленні да ўладаў Рэфармацыя актуалізавала біблейны прынцып “слухайся больш Бога, чым чалавека”. Гэтыя ідэі ўплывалі не толькі на пратэстантаў, але і на ўсю эліту краю.

Верагодным стваральнікам першага Статута ВКЛ называюць Францыска Скарыну. Нават калі ён не быў у камісіі, то яго прававыя погляды, адлюстраваныя ў прадмовах да кнігі Бібліі, і самі тэксты друкаванага ім Пісання ўплывалі на погляды сучаснікаў.

Як піша Сямён Падокшын, Скарына меў своеасаблівую тэорыю “натуральнага права”, у якой юрыдычны і маральна-этычны сэнсы зліваліся ў адно, базуючыся на евангельскім пасланні “любі бліжняга свайго як самога сябе”. На думку Падокшына, *“ва ўяўленні сярэдневяковых юрыстаў*

натуральнае права гранічна збліжалася з боскімі законамі – маральна-прававымі прадпісаннямі Бібліі” і адрозьнівалася ад ўяўленняў рымскіх юрыстаў пра “натуральнае права”, якія абумоўлівалі яго толькі прыродай, без Бога (Падокшын, 2000: 38–39, 52, 54).

Скарына першым намецiў праграму рэформаў у галіне права, кладучы ў аснову біблейскі грунт. Яго ідэі развіваліся іншымі аўтарамі і ўваходзілі ў законы дзяржавы.

Сярод стваральнікаў Статутаў 1566 і 1588 гадоў тон задавалі кальвіністы, якія былі асноўнымі кіраўнікамі і тэарэтыкамі статутowych камісій – Мікалай Радзівіл Чорны, Астафей Валовіч і Леў Сапега, а таксама Крыштаф Радзівіл і Мікалай Монвід Дарагастайскі (Падокшын, 2000:24).

Кальвініст Андрэй Волян трымаўся той жа біблейнай канцэпцыі натуральнага права, што і Скарына, пішучы, што *“закон – ёсць маральнае правіла, якое дыктуецца здаровым розумам і ўхваляецца Божымі прыказаннямі”* (Падокшын, 2000:82; Волян, 2009:47). Ён патрабуе ўдасканалення законаў дзяржавы: роўнасці розных станаў перад законам, распаўсюджання смяротнага пакарання за наўмыснае забойства простага чалавека і на шляхту, пакарання за амаральныя паводзіны – блуд і распусту. Тэкст Статутаў сведчыць, што гэтыя прапановы былі прыняты закранутымі.

Ролю пратэстантаў у складанні статутаў важна ўлічваць, бо менавіта яны імкнуліся выбудоваць сваё ўласнае жыццё, а таксама жыццё царквы і грамадства на падставе біблейных прыказанняў.

Добра ілюструе гэта зварот Радзівіла Чорнага да Жыгімонта Аўгуста ў прадмове да Бібліі 1563 года. Канцлер натхняе караля: Біблію *“старанна і часта чытаць, як Божую справу, ад якой залежыць усё на свеце”*, бо *“У гэтым Святым Пісанні кожны стан знойдзе і пабачыць, і навучыцца, пачынаючы ад Пана, як ён мае адпаведна кіраваць Рэччу Паспалітай, знойдуць таксама і падданыя, у якіх звычаях і ўчынках праведных перш перад Богам і сваімі начальнікамі яны павінны трымаць... Вось і я шчырым сэрцам жадаю Вашай Каралеўскай Міласці..., каб меў ласку нагадваць і вучыць, каб слаўным Божым Законам, які ад даўняга часу быў між намі занядбаны, пастаянна, маючы яго цяпер ужо перад вачыма, карысталіся, цешыліся і ў ім практыкаваліся”* (Найснейшаму, 2012: 254). Усведамляючы жыццёвыя перакананні канцлера ВКЛ, можна ўпэўніцца, што, кіруючы складаннем Статута 1566 года, ён усяляк імкнуўся, каб той адпавядаў Слову Божаму.

Яскравым прыкладам уплыву біблейных прынцыпаў з’яўляюцца самі прававыя помнікі ВКЛ. Ужо тытульны аркуш Статута 1588 года з біблейнымі цытатамі яскрава паказвае ідэйны напрамак развіцця пра-

вавой думкі. Гэта быў зварот да суддзяў: *“Глядзіце, што вы чыніце. Вы здзяйсняеце не суд чалавечы, але суд Божы.... Няхай будзе на вас страх Госпадаў”* (1 Крон 19: 6–7).

Статут 1566 года ў першым жа артыкуле прадпісваў, што ніхто не будзе завочна пакараны, пакуль справа не будзе разгледжана ў судзе і *“водле звычайу и прав хрестьянских мають быти караны ... подле тяжести и легкости выступов своих”*.

Намячаючы ў Бельскім прывілеі 1564 года неабходнасць дапрацоўкі статута, адзначаецца, што артыкулы патрэбна *“правити и еще новых прибавити, згоджаючи и примножаючи их прав выбранных и уфалы годных хрестиянских”* (Статут 1566, 2010: 478).

Статуты ўслед за Пісаннем усталёўвалі прынцып адказнасці кожнага толькі за свае грахі: *“... ніхто ні за чый учынак не павінен быць асуджаны і пакараны, толькі той, хто ў чым сам вінаваты будзе, бо таму права божае і справядлівасць хрысціянская вучыць”* (Статут 1588, 2005: 25–26, Р. 1, Арт. 18).

Правы і вольнасці шляхты, якія згадваюцца ў прававых дакументах, называюцца не інакш як *“хрысціянскія”*.

Паказанні сведак суправаджаліся прысягай, якая прыносілася на Бібліі. Дэкалог забараняе казаць хлуслівае сведчанне і Статут 1566 года вызначае караць таго, хто лжэсведчыў, адпаведным пакараннем ажно да смерці (Статут 1588, 2005:97, Р. 4, Арт. 76).

Звяртае на сябе ўвагу і прысяга, якую давалі суддзі. Усе яны прысягаюць “пану Богу”, абяцаюць *“водле Бога справядліва і водле статута ... судзіць, ...самога Бога і яго святую справядлівасць і права паспалітае і сумленне перад вачыма маючы”* (Статут 1588, 2005: 60–61, Р. 4, Арт. 1).

Важнымі прынцыпамі, якія паходзілі з Бібліі і пераймаліся ў праве ВКЛ былі – вялікая каштоўнасць жыцця чалавека і свабоды, маральнае вымярэнне закону, вяршэнства права і роўнасць усіх перад законам, права на прыватную ўласнасць і інш.

Як бачым, роля Бібліі ў фармаванні прававой культуры жыхароў ВКЛ выключная. Імкненне законатворцаў абAPERці свецкія законы на біблейны маральны закон відавочнае. У тых выпадках, якія не былі закрануты ў статутах, суддзям таксама прадпісвалася кіравацца сумленнем і хрысціянскім правам.

Бібліяграфія

1. Волян, Андрэй (1572; 2009). *Аб грамадзянскай, або палітычнай свабодзе*. Мінск: Выд. Зміцер Колас.

2. “Найяснейшаму Пану Жыгімонту Аўгусту...” (1563; 2012), *ARCHE*, №112–113 (1–2): 253–256.

3. Падокшын, Сямён (2000). “Палітычная і прававая думка Беларусі XVI–XVII стст” у С. А. Падокшын і С. Ф. Сокал. *Дзяржаўнасць і права Беларусі са старажытных часоў да канца XVI ст.* Ч. 4. Мінск.

4. “Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 г.” (2010) у Т. У. Бялова (гал. рэд.), *Вялікае княства Літоўскае: энцыклапедыя*. Т. 3. Мінск: БелЭн.

5. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 (2005). Мінск: Беларусь.

6. Циммерман, Аугусто (2006). *Христианские принципы верховенства закона на Западе: наследие свободы и защита от тирании*. URL (доступ 8.09.2013): <http://belreform.org/ru/zakon.php>